

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલય, અમદાવાદ સમક્ષ

આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૨૨૦૨/૨૦૨૧

સાથે

સિવિલ એપ્લિકેશન (સ્ટે માટે) નં. ૧/૨૦૨૧

ઈન

આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૨૨૦૨/૨૦૨૧

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

સહી/—

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી નિરલ આર. મહેતા

સહી/—

=====

૧	શું સ્થાનિક સમાચારપત્રોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપી શકાય?	હા
૨	રિપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તીઓ ચુકાદાની અંતિમ નકલ જોવા ઇચ્છે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં	ના

	આવેલા કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગેનો કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે?	
૫	તાબાની ન્યાયપાલિકામાં આ ચુકાદો પરિપત્રિત કરવો.	

=====

જિન્નત ફાતમા વજીરભાઈ અમી તે નિશાત અલીમહંમદભાઈ પોલરાની પત્ની ...
અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧

વિરુદ્ધ

નિશાત અલીમહંમદભાઈ પોલરા ... પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧

=====

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧ માટે શ્રી ચેતન કે. પંડ્યા (૧૯૭૩) વકીલ
પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ માટે શ્રી કેવલ જે. શાહ (૯૫૭૯) વકીલ

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી નિરલ આર. મહેતા

તારીખ: ૨૦/૧૨/૨૦૨૧

મૌખિક ચુકાદો

(માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી જે.બી. પારડીવાલા દ્વારા)

૧. ફેમિલી કોર્સ એક્ટ, ૧૯૮૪ (ટૂંકમાં, 'એક્ટ ૧૯૮૪') ની કલમ ૧૯ હેઠળની આ અપીલ મૂળ પ્રતિવાદી-પત્ની તરફથી દાખલ કરવામાં આવી છે, જેમાં સામાવાળા-પતિ દ્વારા દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટે દાખલ કરવામાં આવેલ ૨૦૧૯ ના ફેમિલી સ્યુટ નં. ૪૭ માં પાલનપુર ખાતેની ફેમિલી કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૭ જુલાઈ ૨૦૨૧ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા હુકમની કાયદેસરતા અને માન્યતા પર પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો છે, જે દ્વારા ફેમિલી કોર્ટ

પતિ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા દાવાને મંજૂર કર્યો હતો અને હાલના અપીલકર્તા-પત્નીને તેના સાસરે પાછા જવા અને તેની વૈવાહિક ફરજો બજાવવા નિર્દેશ આપ્યો હતો.

૨. આ અપીલ ઉદ્ભવવા માટેના કારણરૂપ હકીકતોનો નીચે મુજબ સારાંશ આપી શકાય:

૨.૧ અમારી સમક્ષના પક્ષકારો મુસ્લિમ છે. પક્ષકારો વચ્ચે તારીખ ૨૫ મે ૨૦૧૦ ના રોજ બનાસકાંઠા જિલ્લાના પાલનપુર તાલુકાના કાણોદર ગામે 'નિકાહ' પઢવામાં આવ્યા હતા. આ લગ્નજીવન થકી તારીખ ૨ જુલાઈ ૨૦૧૫ ના રોજ કબીર નામનો પુત્ર જન્મ્યો હતો.

૨.૨ એવું જણાય છે કે અપીલકર્તા-પત્નીએ થરા વિલેજ રેફરલ હોસ્પિટલ (સી.એચ.સી.) ખાતે સ્ટાફ નર્સ તરીકે સરકારી નોકરી લીધી હતી. તેણીની ફરજોના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં રાખીને, તેણીએ થરા વિલેજ રેફરલ હોસ્પિટલ ખાતે રહેવું જરૂરી હતું. એવું જણાય છે કે એપ્રિલ ૨૦૧૭ માં અપીલકર્તા-પત્નીની બદલી પાલનપુર સિવિલ હોસ્પિટલમાં થઈ હતી. અપીલકર્તા-પત્ની તેના પતિ અને સાસરિયાઓ સાથે કાણોદર ખાતે રહેતી વખતે કામ માટે પાલનપુર આવ-જા કરતી હતી.

૨.૩ સામાવાળા-પતિનો એવો કેસ છે કે તેની પત્ની કોઈપણ કાયદેસરના કારણ વિના અને કોઈને જાણ કર્યા વિના પણ ૨૦ જુલાઈ ૨૦૧૭ ના રોજ તેમના સગીર પુત્ર સાથે સાસરિયાનું ઘર છોડીને જતી રહી હતી. પરિવારના

સભ્યો અને સમાજના અન્ય સભ્યોની દરમિયાનગીરીથી પત્નીને તેના સાસરિયાના ઘરે પાછા આવવા સમજાવવાના ઘણા પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા હતા પરંતુ આવા પ્રયત્નો નિષ્ફળ રહ્યા હતા. પતિએ તેની પત્નીને તારીખ ૨૨ જુલાઈ ૨૦૧૯ ની લીગલ નોટિસ પણ આપી હતી, જોકે, પત્ની આવી નોટિસનો જવાબ આપવામાં નિષ્ફળ રહી હતી.

૨.૪ ઉપર જણાવેલ આવા સંજોગોમાં, સામાવાળા-પતિએ દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટે મોહમેડન લોની કલમ ૨૮૨ નો આશરો લઈને બનાસકાંઠા જિલ્લાના પાલનપુર ખાતેની ફેમિલી કોર્ટમાં ૨૦૧૯ નો ફેમિલી સ્યુટ નં. ૪૭ દાખલ કર્યો હતો.

૩. પક્ષકારોની રજૂઆતોને ધ્યાનમાં રાખીને, ફેમિલી કોર્ટે આંક-૧૧ થી નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ઘડ્યા હતા;

"(૧) વાદી પતિ સાબિત કરે છે કે તે પ્રતિવાદી પત્નીનો કાયદેસર પરણેલો પતિ છે?

(૨) વાદી પતિ સાબિત કરે છે કે પ્રતિવાદી પત્નીએ અરજીમાં આક્ષેપ કર્યા મુજબ કોઈપણ વાજબી કારણ વિના સમાજમાંથી તેનો ત્યાગ કર્યો છે?

(૩) વાદી પતિ સાબિત કરે છે કે પ્રતિવાદી પત્ની પાસે વાદીથી અલગ રહેવાનું કોઈ કાયદેસરનું કારણ નથી?

(૪) વાદી પતિ સાબિત કરે છે કે તે દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટે હુકમનામું મેળવવા હકદાર છે?

(પ) શું હુકમ અને હુકમનામું?"

જ. ઉપરોક્ત મુદ્દાઓના જવાબ નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યા હતા;

"(૧) હકારાત્મક

(૨) હકારાત્મક

(૩) હકારાત્મક

(૪) હકારાત્મક

(૫) અંતિમ હુકમ મુજબ."

પ. વાદીના મૌખિક પુરાવા આંક-૧૫ પર છે. વાદીએ તેના સાક્ષી તરીકે તેના પિતા, એટલે કે, અલી મોહમ્મદ પોલરાની આંક-૨૫ થી તપાસ કરી હતી. વાદીએ તેના સાક્ષીઓમાંના એક તરીકે મિયાજીભાઈ વજીરભાઈ પોલરાની પણ આંક-૨૬ પર તપાસ કરી હતી.

ક. પ્રતિવાદી પત્નીએ આંક-૨૮ થી તેના મૌખિક પુરાવા રજૂ કર્યા. તેણીએ તેના પિતા એટલે કે વજીરભાઈ મિયાજીભાઈ અમીની પણ તેના સાક્ષીઓમાંના એક તરીકે આંક-૩૨ થી તપાસ કરી હતી.

ગ. રેકૉર્ડ પરના મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવાઓની મૂલવણી કરવા પર, ફેમિલી કોર્ટે દાવાને મંજૂર કરવાનું યોગ્ય માન્યું અને પતિની તરફેણમાં દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટે હુકમનામું પસાર કર્યું. નીચલી અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા કેટલાક અવલોકનો નીચે મુજબ છે;

"૧૦. હાલના દાવામાં, વાદીએ આંક-૧૫ થી જુબાની આપી છે અને વાદી વતી આંક-૨૫ અને ૨૬ થી અન્ય બે સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી છે. વાદીની જુબાની જોતાં, તેણે તેના દાવા મુજબ હકીકતો વર્ણવી છે. પ્રતિવાદી દ્વારા કરવામાં આવેલી ઉલટતપાસમાં, તે કબૂલ કરે છે કે તેના સંબંધીઓ ઓસ્ટ્રેલિયા અને અમેરિકામાં રહે છે અને તે ઓસ્ટ્રેલિયા જવાની યોજના પણ બનાવી રહ્યો હતો. એ પણ સ્વીકારવામાં આવે છે કે પ્રતિવાદી તેમની સગાઈ સમયે અભ્યાસ કરતી હતી અને લગ્ન સમયે તેણીની અગાઉથી જ નિમણૂક થયેલી હતી અને થરા ખાતે સી.એચ.સી. હોસ્પિટલમાં નોકરી કરતી હતી. વાદીએ ફૂરતા અને શારીરિક અને માનસિક ત્રાસ અંગે પ્રતિવાદી દ્વારા તેના પર લગાવવામાં આવેલા તમામ આક્ષેપોને નકારી કાઢ્યા છે. વાદીએ એ વાતનો પણ ઈન્કાર કર્યો છે કે તે અથવા તેનો પરિવાર પ્રતિવાદીને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા દબાણ કરી રહ્યા હતા. વાદી દ્વારા તેની ઉલટતપાસમાં એ વાતનો પણ ઈન્કાર કરવામાં આવ્યો છે કે તારીખ ૨૦/૦૭/૨૦૧૭ ના રોજ તેણે અને તેના પરિવારે પ્રતિવાદીને તેના ઘરમાંથી કાઢી મૂકી હતી. એવું કહેવાય છે કે પ્રતિવાદી પોતે જ તેની પોતાની ઈચ્છાથી તેની માતા અને મામા સાથે જતી રહી હતી. વાદી દ્વારા એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે તેના પિતાએ તેમના સમાજના સભ્યો સમક્ષ સમાધાન માટે પ્રયાસ કર્યો હતો. ઉલટતપાસમાં, પ્રતિવાદીએ ખાસ પ્રશ્ન પૂછ્યો છે કે જો વાદી બે વ્યક્તિઓની ગેરંટી આપવા તૈયાર હોય અને જો તે ખાતરી આપે કે તે પ્રતિવાદી પર માનસિક અને શારીરિક ત્રાસ નહીં ગુજારે અને જો તે ઓસ્ટ્રેલિયા જવા માટે દબાણ નહીં કરે અને જો વાદી તેના માતાપિતાથી અલગ થવા અને પ્રતિવાદી સાથે અલગ ઘરમાં રહેવા તૈયાર હોય, તો જો વાદી તેને પોતાની સાથે લઈ જવા તૈયાર હોય તો તે તેની સાથે જવા તૈયાર છે. જેના જવાબમાં વાદીએ જણાવ્યું છે કે તે પ્રતિવાદીને પોતાના ઘરે લઈ જવા તૈયાર છે, પરંતુ આક્ષેપ કર્યા મુજબ તેણે આવો કોઈ ગુનો કર્યો ન હોવાથી, ગેરંટીનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી અને તે

તેના માતા-પિતાથી અલગ થવા અને પ્રતિવાદી સાથે અલગ ઘરમાં રહેવા માટે તૈયાર નથી.

૧૧. તેવી જ રીતે, આંક-૨૫ થી વાદીના પિતાની તપાસ કરવામાં આવી છે. તેમના સોગંદનામા અને તેમની સરતપાસમાં, તેમણે વાદીના વર્ડનનું સમર્થન કર્યું છે. જોકે, ઉલટતપાસમાં તે જણાવે છે કે તેઓએ પ્રતિવાદીને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા માટે ક્યારેય ત્રાસ આપ્યો નથી, જોકે, એ નિર્વિવાદપણે સાચું છે કે પ્રતિવાદી શિક્ષિત હોવાથી ઓસ્ટ્રેલિયા જઈ શકે છે અને વધુ કમાણી કરી શકે છે, પરંતુ સાક્ષીએ સ્પષ્ટપણે ઈન્કાર કર્યો છે કે તેઓએ ક્યારેય પ્રતિવાદીને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા માટે ત્રાસ આપ્યો છે કે દબાણ કર્યું છે. એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે ૨૦/૦૭/૨૦૧૭ ના રોજ, પ્રતિવાદીએ પોતે જ તેના માતા-પિતાને બોલાવ્યા હતા અને તેની માતા અને મામા સાથે જતી રહી હતી અને તેઓએ તેણીને તેમના ઘરમાંથી કાઢી મૂકી હોવાનો ઈન્કાર કર્યો છે.

૧૨. આંક-૨૬ થી મિયાજીભાઈ વજીરભાઈ પોલરાની તપાસ કરવામાં આવી છે, જે વાદીના પિતાના કાકા છે. તેમની સરતપાસમાં, તેમણે જણાવ્યું છે કે વાદી કે તેના પરિવારના સભ્યોએ પ્રતિવાદીને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા માટે ક્યારેય દબાણ કર્યું નથી કે તેઓએ પ્રતિવાદી પર શારીરિક કે માનસિક કોઈ ત્રાસ ગુજાર્યો નથી. ઉલટતપાસમાં, સાક્ષી જણાવે છે કે તેમના ઘર અને વાદીના ઘર વચ્ચેનું અંતર લગભગ ૫૦૦ ફૂટ છે. તે કબૂલ કરે છે કે તે પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદોથી વાકેફ છે અને એ પણ જાણે છે કે પ્રતિવાદી વાદીનું ઘર છોડીને જતી રહી છે અને તેનું કારણ એ છે કે પ્રતિવાદી વાદી સાથે સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેવા માંગતી ન હતી. આ સાક્ષી પ્રતિવાદીને માર મારવાની કોઈપણ ઘટનાનો સંપૂર્ણપણે ઈન્કાર કરે છે. તેમની ઉલટતપાસમાં આ સાક્ષી એ વાતનો પણ ઈન્કાર કરે છે કે વાદી અથવા તેનો પરિવાર પ્રતિવાદીને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા માટે ત્રાસ આપી રહ્યો

હતો અથવા દબાણ કરી રહ્યો હતો. તે સ્વીકારે છે કે જો કોઈ વ્યક્તિ સારી રીતે લાયકાત ધરાવતી હોય તો તે વિદેશમાં વધુ કમાણી કરી શકે છે, પરંતુ પ્રતિવાદીને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા માટે દબાણ કરવામાં આવતું હતું અથવા ત્રાસ આપવામાં આવતો હતો તેનો ઈન્કાર કરે છે.

૧૩. જુબાનીમાંથી પસાર થતાં એવું જણાય છે કે પ્રતિવાદી દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલો મુદ્દો એ છે કે વાદી તેણીને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા માટે દબાણ કરી રહ્યો હતો અને તેણી જવા માંગતી ન હતી. જોકે, બીજી બાજુ વાદીની પ્લીડિંગ્સ અને જુબાની પરથી, તેણે ઉઠાવેલો મુદ્દો એ છે કે પ્રતિવાદી કોઈપણ પૂરતા કારણ વિના વાદીનું ઘર છોડી ગઈ હતી અને તે સાસરિયાઓથી અલગ રહેવા ઇચ્છે છે. આ બાબતે પ્રતિવાદી તેમજ તેના સાક્ષીની જુબાની પણ જોવી જરૂરી છે, જેમાં પ્રતિવાદીએ પોતે આંક-૨૯ થી સરતપાસનું સોગંદનામું રજૂ કર્યું છે અને તેના સાક્ષીઓમાંના એક એટલે કે પ્રતિવાદીના પિતાએ તેમની સરતપાસ રજૂ કરી છે.

૧૪. પ્રતિવાદીએ તેના જવાબ મુજબ તેની સરતપાસ રજૂ કરી છે અને તે મુજબ આક્ષેપ કર્યો છે. ઉલટતપાસમાં, તેણી કબૂલ કરે છે કે તેના બે ભાઈઓ ઓસ્ટ્રેલિયામાં રહે છે અને તે એકલી તેના માતાપિતા સાથે રહે છે. પ્રથમ ઘટનામાં તેણી ઈન્કાર કરે છે કે તેણી લગ્ન સમયે નોકરી કરતી હતી, જોકે ફરીથી તે જ પ્રશ્ન અલગ રીતે પૂછ્યા પછી તેણી જણાવે છે કે તેણી લગ્ન સમયે નોકરી કરતી હતી અને રૂ. ૩૫૦૦/- ફિક્સ પગાર કમાતી હતી અને હાલમાં એટલે કે લગભગ એક વર્ષ પહેલા તેણીની ઉલટતપાસ સમયે તે મહિને રૂ. ૩૧,૦૦૦/- કમાતી હતી. તે કબૂલ કરે છે કે તેના સાસરિયાના પરિવારમાં છ વ્યક્તિઓ છે- તેના સાસુ માનસિક મંદતાની સારવાર હેઠળ હતા જ્યારે તેના સસરાને પણ શ્વાસ લેવામાં તકલીફ હતી. તે એ પણ કબૂલ કરે છે કે ૨૦૦૯ થી ૨૦૧૦ સુધી તેની નોકરી થરા ખાતે હતી અને તેથી તે થરામાં રહેતી હતી. જોકે, તેણી દ્વારા એ નકારી

કાઢવામાં આવ્યું છે કે તેણીની નોકરીમાં તેણીના શિફ્ટ સમયને કારણે તે ઘરનું કામ સંભાળી શકતી ન હતી અને તેથી, તેણીએ તેના સાસરિયાઓ સાથે રહેવાનો ઇન્કાર કર્યો હતો. તેણી દ્વારા એ વાતનો પણ ઇન્કાર કરવામાં આવ્યો હતો કે તેણી પોતાની નોકરી અને ઘરકામ સાથે તાલમેલ સાધવામાં અસમર્થ હોવાથી તેના સાસરિયાં તેને ઠપકો આપતા હતા. તેણી દ્વારા એ વાતનો પણ ઇન્કાર કરવામાં આવ્યો છે કે તે તેના માતા-પિતા સાથે રહેતી હતી કારણ કે તેઓ આ વૃદ્ધાવસ્થામાં એકલા હતા. તેણીએ એ વાતનો પણ ઇન્કાર કર્યો હતો કે ૨૦.૦૭.૨૦૧૭ ના રોજ, તેની માતા અને મામા તેના પોતાના આગ્રહથી તેને લઈ ગયા હતા.

૧૫. આંક-૩૨ થી રજૂ કરાયેલા તેના પિતાની સરતપાસ પ્રતિવાદીની તરફેણમાં છે, જોકે, ઉલટતપાસમાં તેઓ સ્વીકારે છે કે તેના બે પુત્રો ઓસ્ટ્રેલિયામાં રહે છે અને વિવાદને કારણે, તેઓ નિયમિતપણે આવતા નથી, પરંતુ તેઓ ૭ વર્ષથી આ ઘરે પાછા ફર્યા નથી. તે કબૂલે છે કે તેની દીકરીઓ પરણેલી છે. તે એ પણ કબૂલ કરે છે કે પ્રતિવાદી લગ્ન પછી ૨૦૧૭ સુધી, બધા પ્રસંગોએ તેના ઘરે આવતી હતી. તે સ્વીકારે છે કે ૨૦.૦૭.૨૦૧૭ ના રોજ, તેની પુત્રીએ તેની પત્ની, એટલે કે, પ્રતિવાદીની માતાને ફોન કર્યો હતો અને તેથી તેની પત્ની અને તેનો ભાઈ વાદીના ઘરે ગયા હતા. તે ઇન્કાર કરે છે કે પ્રતિવાદી તેમની સાથે એકલી આવી હતી, પરંતુ તે જણાવે છે કે તે થોડા સમય પછી આવી હતી. આ સાક્ષી એ પણ કબૂલ કરે છે કે તેની પુત્રી નોકરી અને ઘરકામને લીધે બોજારૂપ અને અતિશય કામ અનુભવતી હતી. તે પોતાની ઉલટતપાસમાં એ પણ કબૂલે છે કે ૨૦.૦૭.૨૦૧૭ ની ઘટના અંગે કોઈ પોલીસ ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી ન હતી અને કોઈ ઈજા અંગે પ્રતિવાદીની કોઈ સારવાર લેવામાં આવી ન હતી. એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે તેમની સરતપાસમાં, તેમણે ૨૦.૦૭.૨૦૧૭ ની ઘટના સિવાયની કોઈ ઘટનાની કોઈ વિગતોનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી.

૧૬. પ્રતિવાદી તેમજ વાદીની જુલાની અને કેસના રેકૉર્ડ જોતાં, પ્રતિવાદીના મૌખિક વર્ણન સિવાય એવો કોઈ પુરાવો નથી કે તેને ૨૦.૦૭.૨૦૧૭ ના રોજ વાદી અને તેના પરિવારના સભ્યો દ્વારા માર મારવામાં આવ્યો હતો અને વાદીએ તેણીને તેની માતા અને મામા સાથે ઘરની બહાર કાઢી મૂકી હતી. નોંધનીય છે કે પ્રતિવાદી સમજાવવામાં નિષ્ફળ રહી છે કે ૨૦.૦૭.૨૦૧૭ ના રોજ તેની માતા અને મામા વાદીના ઘરે કેવી રીતે અને શા માટે આવ્યા હતા. જોકે, એક દિવસ અગાઉ પિતા અને પ્રતિવાદીનું વર્ણન એવું હતું કે, તેમને પ્રતિવાદીએ પોતે જ બોલાવ્યા હતા. દલીલ ખાતર એમ માની લઈએ કે પ્રતિવાદી દ્વારા લગાવવામાં આવેલા આક્ષેપ મુજબ તે લાંબા સમયથી શારીરિક અને માનસિક ત્રાસ ભોગવી રહી છે, જેના પરિણામે તે વાદી સાથે રહેવા માટે અસમર્થ હતી, તો પ્રતિવાદી કાયદાની જોગવાઈનો ઉપયોગ કરીને પોલીસ સ્ટેશન સમક્ષ ફરિયાદ અથવા કોઈપણ અરજી દાખલ કરી શકી હોત જે હાલના કેસમાં બન્યું નથી. વાદી દ્વારા શારીરિક અને માનસિક ત્રાસના પ્રતિવાદીના આક્ષેપો પણ અવિશ્વસનીય છે કારણ કે રેકૉર્ડ પર એવું દર્શાવવા માટે કંઈ નથી કે પ્રતિવાદી વતી સમાધાન માટે તેણી દ્વારા કોઈ પ્રયાસ કે કોશિશ કરવામાં આવી હોય. તેનાથી વિપરીત, આવા પ્રયાસો વાદી વતી કરવામાં આવ્યા હોવાનું જણાય છે જે આંક-૨૨ પરથી ફલિત થઈ શકે છે, જે વાદીના પિતા દ્વારા લખાયેલો પત્ર છે, જેમની આંક-૨૫ થી તપાસ કરવામાં આવી છે. તેમણે અને વાદીએ જણાવ્યું છે કે તેમણે તેમના સમાજના સભ્યો મારફતે સમાધાનનો પ્રયાસ કર્યો હતો. પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદો ઉકેલવા વાદીના સમાજના સભ્યોને આંક-૨૨ ના પત્રો લખવામાં આવ્યા હોવાનું જણાય છે. જોકે, પરિણામ રેકૉર્ડ પર આવ્યું નથી. તેવી જ રીતે, વાદીએ આંક-૧૭ થી કાનૂની નોટિસ પણ રજૂ કરી છે, જે ૨૨.૦૭.૨૦૧૭ ના રોજ વાદીના વકીલ દ્વારા પ્રતિવાદીને આપવામાં આવી હતી, જેમાં તેણે દાંપત્ય અધિકારો પૂરા કરવા માટે અરજ કરેલ છે

અને પ્રતિવાદીને વાદી પાસે પાછા ફરવા અને તેનું લગ્નજીવન પૂરું કરવા બોલાવી છે. જોકે, આ નોટિસનો પ્રતિવાદી દ્વારા કોઈ જવાબ આપવામાં આવ્યો નથી. પ્રતિવાદીએ નોટિસ વિશે એક પણ શબ્દ ઉચ્ચાર્યો નથી ભલે વાદી દ્વારા તેની જુબાનીમાં તે જ વર્ણવવામાં આવ્યું હોય. આનો અર્થ એ છે કે નોટિસ પ્રતિવાદી દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ હતી અને તેને સંપૂર્ણપણે અવગણવામાં આવી હતી. આ બંને દસ્તાવેજો પરથી એવું માની શકાય અને વિશ્વાસ કરી શકાય કે વાદીએ પ્રતિવાદી સાથે સમાધાન કરવા અને તેને પાછી લાવવાના પ્રયાસો કર્યા છે, પરંતુ પ્રતિવાદીએ પરત ફરવા અને વાદી સાથે વૈવાહિક જીવનની તેની ફરજો પૂરી કરવાની તરફી લીધી ન હતી.

૧૭. તે નોંધવા માટેનો સૌથી મહત્વનો મુદ્દો છે કે વાદીના જવાબ તેમજ ઉલટતપાસમાં, પ્રતિવાદી દ્વારા એવી સ્પષ્ટ શરતો મૂકવામાં આવી છે કે – જો વાદી બે વ્યક્તિઓની ગેરંટી આપે અને જો તે શારીરિક અથવા માનસિક ત્રાસ ન આપવાનું વચન આપે અને તે અને તેના પરિવારના સભ્યો તેને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા માટે દબાણ નહીં કરે અને જો વાદી તેના માતાપિતા સિવાય પ્રતિવાદી સાથે અલગ ઘરમાં રહેવા તૈયાર હોય, તો તેણી વાદી સાથે જોડાવા અને તેનું લગ્નજીવન પૂરું કરવા ઈચ્છુક છે. આ શરતો દર્શાવે છે કે પ્રતિવાદી વાદીના ઘરમાંથી નીકળી ગઈ છે કારણ કે તે વાદીના સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેવા તૈયાર નથી. દલીલ ખાતર જો શારીરિક અને માનસિક ત્રાસ ન આપવા અંગેના વચન વિશેની પ્રતિવાદીની શરત સ્વીકારવામાં આવે, તો પણ વાદી તેના માતાપિતાથી દૂર પ્રતિવાદી સાથે અલગ ઘરમાં રહે તે સૌથી મહત્વપૂર્ણ મુદ્દો સ્વીકાર્ય નથી.

૧૮. તમામ સમુદાયોનો એ સ્થાપિત રિવાજ છે કે લગ્ન પછી, છોકરીએ પતિના પરિવારમાં જોડાવું પડે છે અને પતિ સાથે રહેવું પડે છે જો તે સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેતો હોય અથવા જો પતિ અલગ રહેતો હોય તો પતિ

સાથે જોડાવું પડે છે. પરંતુ કોઈ પણ જગ્યાએ રિવાજે પત્નીને એવી અરજ કરવાની પરવાનગી આપી નથી કે તે તેના પતિ સાથે તેના સાસરિયાંઓથી દૂર અલગ ઘરમાં રહે, અને કાયદો પણ તેને માન્યતા આપતો નથી. પત્નીએ લગ્ન પછી તેના પતિના પરિવાર સાથે રહેવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. જો પત્ની આવો કોઈ પ્રયાસ કરે કે એવી કોઈ શરત મૂકે, તો માણસ માટે એક તરફ તેના વૃદ્ધ માતા-પિતા અને બીજી તરફ તેની પત્ની અને બાળકો વચ્ચે પસંદગી કરવાની ફરજ પાડવી ચોક્કસપણે પીડાદાયક અને અસહ્ય બની રહેશે.

૨૦. પ્રતિવાદી માટેના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે તે બીજો મુદ્દો કે વાદી અને તેના પરિવારના સભ્યો તેને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા દબાણ કરી રહ્યા હતા જેના કારણે વિવાદ ઊભો થયો છે, હાલના કેસમાં તેનો કોઈ આધાર નથી કારણ કે આ સંબંધમાં કોઈ સંજોગો કે કોઈ પુરાવા નથી. વાદી અને તેના સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ તેમજ પ્રતિવાદીના વર્જન પરથી કહી શકાય કે આ પ્રતિવાદી દ્વારા લેવામાં આવેલ બચાવ છે, પરંતુ તેનો કોઈ આધાર નથી કારણ કે એ સ્વીકૃત હકીકત છે કે પ્રતિવાદીના બંને ભાઈઓ અગાઉથી જ ઓસ્ટ્રેલિયામાં રહે છે અને પ્રતિવાદીના માતા-પિતા અને તેના ભાઈઓ વચ્ચે વિવાદ ચાલી રહ્યો છે. પ્રતિવાદીના પિતા દ્વારા તેમની ઉલટતપાસમાં અગાઉથી જ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે તેમના બંને પુત્રોએ છેલ્લા ૭ વર્ષથી તેમની મુલાકાત લીધી નથી. એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે તેની ત્રણ પુત્રીઓ પરણેલી છે જેમાંથી એક એટલે કે પ્રતિવાદી તેમની સાથે રહે છે. તે પણ સ્વીકૃત હકીકત છે કે પ્રતિવાદી કામ કરતી મહિલા છે અને સારો પગાર મેળવી રહી છે. તેના પિતા કે માતાની કમાણી અંગે પ્રતિવાદી દ્વારા રેકૉર્ડ પર કંઈ લાવવામાં આવ્યું નથી. આ હકીકતો પરથી, એવું માની શકાય છે કે પ્રતિવાદીના પિતાના બંને પુત્રો (પ્રતિવાદીના ભાઈઓ) નો તેમની સાથે કોઈ સંબંધ ન હોવાથી અને તેઓ ઓસ્ટ્રેલિયામાં સ્થાયી થયા હોવાથી અને તેમનું સુખી

લગ્નજીવન જીવી રહ્યા હોવાથી, તેઓ તેમની આજીવિકા માટે પ્રતિવાદીના માતા-પિતાને કોઈ નાણાકીય રાહત મોકલી રહ્યા નથી. ઉપરાંત, પ્રતિવાદીની બે બહેનો પણ પરિણીત હોવાથી અને તેઓ તેમના વૈવાહિક ઘરે રહેતા હોવાથી, તેમના તરફથી પણ કોઈ ટેકો નથી. અને તે રીતે પ્રતિવાદી તેના લગ્ન પહેલાથી કમાણી કરી રહી છે અને તે તેના માતાપિતાને ટેકો આપી રહી છે તે તેના માતાપિતા સાથે રહેવાનું કારણ બનશે. વાદી વતી સાક્ષીઓની જુબાની પરથી, તેમના પરિવારના સભ્યો પણ ઓસ્ટ્રેલિયા અને અમેરિકામાં રહે છે. પ્રતિવાદી વતી કરવામાં આવેલી દલીલો કે વાદી અને તેના પરિવારના સભ્યો પ્રતિવાદીને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા દબાણ કરી રહ્યા હતા જેથી વાદી માટેનો રસ્તો પણ ખૂલી જાય તેનો ઉપરોક્ત હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને કોઈ આધાર નથી.

૨૧. ઉપરોક્ત તમામ હકીકતો પરથી એવું જણાય છે કે પ્રતિવાદી લગ્ન પૂર્વેથી કામ કરી રહી છે અને લગ્ન પછી તે લગભગ છ સભ્યોના સંયુક્ત કુટુંબમાં વાદી સાથે રહેતી હતી અને તેણે પોતાની નોકરી પર પણ જવાનું હતું. તે કામકાજમાં તાલમેલ સાધવામાં અસમર્થ હતી અને તેના પર બોજો તથા કામનું ભારણ અનુભવી રહી હતી, જેના કારણે, તેણીએ વાદીના સંયુક્ત કુટુંબમાંથી અલગ રહેવાનું નક્કી કર્યું હશે અને તેથી, તેના દ્વારા મૂકવામાં આવેલી શરત સંદર્ભમાં નથી, જે કાયદાની દ્રષ્ટિએ સ્વીકાર્ય નથી. ફેમિલી કોર્ટ એક્ટની કલમ ૭ અને મુહમ્મદન લોની કલમ ૨૮૨ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતાં, અલગ રહેવાનું વાજબી કારણ જોગવાઈના દાયરામાં આવવું જોઈએ, જેમાં, પ્રતિવાદીએ દર્શાવવાનું હોય છે કે તેના માટે વાદી સાથે રહેવું મુશ્કેલ છે. તે કારણો વાદી દ્વારા આચરવામાં આવેલી ફૂરતા, વાદીનું વ્યભિચારી જીવન અથવા અન્ય કોઈ માનસિક પીડા હોઈ શકે છે. પરંતુ હાલના કેસમાં, પ્રતિવાદી દ્વારા જણાવવામાં આવેલ કારણ કાયદાની જોગવાઈઓના દાયરામાં આવતું નથી અને તે વાજબી કારણ હોવાનું જણાતું નથી અને તેથી, વાદી લગ્નના દાંપત્ય

અધિકારોને પૂર્ણ કરવા માટે પ્રતિવાદી સામે હુકમનામું મેળવવા માટે હકદાર બનશે. આથી, મુદ્દા નં. ૨ અને ૩ હકારાત્મકમાં નક્કી કરવામાં આવેલ છે."

૮. આમ, ઉપરોક્ત પરથી એવું જણાય છે કે ફેમિલી કોર્ટ અટકળો અને અનુમાનોના આધારે એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યું હતું કે પત્ની નોકરી કરતી મહિલા હોવાથી અને તેણીની ઘરની અન્ય જવાબદારીઓ સંભાળવામાં સક્ષમ ન હોવાથી, તેણીએ તેના પતિ અને તેના પતિના પરિવારના અન્ય સભ્યો દ્વારા પરેશાન કરવામાં આવતી હોવાના ખોટા બહાના પર સાસરિયાનું ઘર છોડી દેવાનું યોગ્ય માન્યું.

વિશ્લેષણ

૯. અમે અપીલકર્તા-મૂળ પ્રતિવાદી પત્ની તરફથી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી હેતલ પટેલ અને સામાવાળા-મૂળ વાદી પતિ તરફથી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી કેવલ શાહને સાંભળ્યા છે. અમે પક્ષકારો અને તેમના સંબંધિત સાક્ષીઓની જુબાનીઓના રૂપમાં રેકૉર્ડ પરના મૌખિક પુરાવાઓ પણ જોયા છે.

૧૦. રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી પરથી અને ખાસ કરીને અમારી સમક્ષ અપીલકર્તા-પત્ની દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા કેસ પરથી એવું જણાય છે કે અપીલકર્તા લાયક નર્સ હોવાથી અને તે ઓસ્ટ્રેલિયામાં સારી નોકરી મેળવી શકે તેમ હોવાનું ધ્યાને લઈને તેને ઓસ્ટ્રેલિયા સ્થળાંતર કરવા અને સ્થાયી થવા દબાણ કરવામાં આવી

રહ્યું હતું. અપીલકર્તા તેના પતિ અને તેના સાસરિયાઓના આવા વિચારની સખત વિરુદ્ધ છે અને પાલનપુરમાં તેની નોકરી છોડવાનો અને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા માટે પોતાની જાતને તૈયાર કરવાનો સીધો ઇન્કાર કર્યો હતો. આ બાબત સમય જતાં પક્ષકારો વચ્ચે ઉદ્ભવેલા વૈવાહિક વિવાદોનું મૂળ કારણ હોવાનું જણાય છે. પતિની ઉલટતપાસમાં પત્ની વતી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા મૂકવામાં આવેલા સૂચનો દર્શાવે છે કે પત્નીને ઓસ્ટ્રેલિયા જવા માટે જરાય રસ ન હતો. પતિની ઉલટતપાસમાં, પતિ પાસેથી એવી ખાતરી માંગવામાં આવી હતી કે જો તે આગ્રહ ન રાખે કે તેની પત્ની ઓસ્ટ્રેલિયા સ્થળાંતર કરે અને તે સંબંધમાં વધુ કોઈ સતામણી કરવામાં ન આવે, તો પત્ની તેના સાસરે પાછા ફરવા ઈચ્છુક થશે. પતિ પાસેથી એવી વધુ ખાતરી માંગવામાં આવી હતી કે તેણે બિનજરૂરી રીતે પોતાની પત્નીના ચારિત્ર્ય પર શંકા ન કરવી જોઈએ અને પોતે પોતાનું એક ઘર ખરીદવું જોઈએ જેથી પતિ, પત્ની અને બાળક સ્વતંત્ર રીતે સાથે રહી શકે. પતિએ તેની ઉલટતપાસમાં, આવી કોઈ ખાતરી આપવાનો ઇન્કાર કર્યો અને તે પણ સ્પષ્ટ કર્યું કે તે અલગ ઘર માટે જશે નહીં અને તેની પત્ની અને બાળક સાથે અલગથી રહેશે નહીં. વિવિધ સૂચનોના રૂપમાં પતિ સામે અન્ય ઘણા આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે. અમે એ હકીકત પ્રત્યે સભાન છીએ કે સૂચનો, જેમ કે, કોઈ પુરાવાકીય મૂલ્ય ધરાવતા નથી. જોકે, હાલના પ્રકારના કેસોમાં, વધુ વિશેષ રીતે, વૈવાહિક વિવાદોમાં, પુરાવાના કડક નિયમો પ્રમાણે ચાલવાને બદલે

પક્ષકારો વચ્ચેના વિખવાદના મૂળ કારણને સમજવાનો પ્રયાસ કરવા માટે ફેમિલી કોર્ટની લીટીઓની વચ્ચે કશુંક વાંચવાની ફરજ રહેલી છે.

૧૧. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે ફેમિલી કોર્ટ્સ એક્ટ, ૧૯૮૪ ની કલમ ૧૪ નો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ. કલમ ૧૪ નીચે મુજબ છે;

"૧૪. ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની અરજી- ફેમિલી કોર્ટ કોઈપણ અહેવાલ, નિવેદન, દસ્તાવેજો, માહિતી અથવા બાબત કે જે તેના મત મુજબ, તેને કોઈ વિવાદ સાથે અસરકારક રીતે કામ પાર પાડવામાં મદદ કરી શકે, તેને પુરાવા તરીકે સ્વીકારી શકે છે, ભલે તે ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ હેઠળ અન્યથા સુસંગત અથવા સ્વીકાર્ય હોય કે ન હોય."

૧૨. દેશભરની વિવિધ હાઈકોર્ટોએ એવો મત વ્યક્ત કર્યો છે કે ફેમિલી કોર્ટ દ્વારા પુરાવાને ધ્યાનમાં લેવા બાબત એવિડન્સ એક્ટ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી સુસંગતતા અથવા સ્વીકાર્યતાના નિયમો દ્વારા પ્રતિબંધિત નથી. ફેમિલી કોર્ટ કોઈપણ પુરાવા અથવા સામગ્રી કે જે તેને અસરકારક રીતે વિવાદનો ઉકેલ લાવવામાં મદદ કરે તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે મુક્ત છે અને એવિડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે નહીં. વિવિધ હાઈકોર્ટે ઠરાવ્યું છે કે ફેમિલી કોર્ટ કુટુંબને લગતા વિવાદો સાથે કામ પાર પાડે છે અને તેણે કોઈપણ સામાન્ય સિવિલ કાર્યવાહીમાં અપનાવવામાં આવતા અભિગમ કરતાં ધરમૂળથી અલગ અભિગમ અપનાવવો જોઈએ. ઘણી હાઈકોર્ટોએ એવો મત વ્યક્ત કર્યો છે કે સદર

અધિનિયમની કલમ ૧૪ મનસ્વીતા અથવા કાલ્પનિક હોવાના કોઈપણ દોષથી પીડાતી નથી.

૧૩. આ એવો કેસ નથી કે જેમાં એવું કહી શકાય કે પત્ની પતિનો ત્યાગ કરવાના ઈરાદાથી તેના સગીર બાળક સાથે સાસરિયાનું ઘર છોડી ગઈ હતી. રેકૉર્ડ પરના પુરાવાને ધ્યાનમાં લેતાં એ વધુ સ્પષ્ટ થાય છે કે પત્ની ઘરની વિવિધ સમસ્યાઓના કારણે સાસરિયાના ઘરે અનુકૂળ ન હતી. જો આવી બધી સમસ્યાઓના કારણે, જો એક સરસ દિવસે તેણીએ સાસરિયાનું ઘર છોડી દેવાનું નક્કી કર્યું હોય, તો શું એમ કહી શકાય કે પતિ સીધો દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટે હુકમનામું મેળવવા હકદાર છે.

૧૪. એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટેના દાવામાં નિર્ણય સંપૂર્ણપણે પતિના અધિકાર પર નિર્ભર નથી. ફેમિલી કોર્ટ એ પણ વિચારવું જોઈએ કે શું પત્નીને તેના પતિ સાથે રહેવા દબાણ કરવું તેના માટે અયોગ્ય બનશે. તે સંબંધમાં કાયદા વિશેની આપણી ધારણાઓમાં એવી રીતે ફેરફાર કરવો પડશે કે જેથી તે આધુનિક સામાજિક પરિસ્થિતિઓ સાથે સુસંગત બની શકે. અમને એવા કોઈ નિયમ અથવા અન્ય સ્વરૂપમાં કંઈ પણ બતાવવામાં આવ્યું નથી કે જે કોર્ટને હંમેશા પતિની તરફેણમાં દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટેના દાવામાં હુકમનામું પસાર કરવાની ફરજ પાડે. જ્યાં સુધી આવો કોઈ નિયમ ન હોય, તો કોર્ટ માટે વાદી-પતિને સદર રાહત આપવાનો ઈન્કાર કરવો ન્યાયી અને વાજબી રહેશે જો આસપાસના સંજોગો સૂચવે કે આવું

કરવું અયોગ્ય હશે. (જુઓ રાજ મોહમ્મદ વિ. સઈદા અમીના બેગમ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ કાન્ટ ૨૦૦).

૧૫. મુહમ્મદન લોની કલમ ૨૮૧ દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપનાના પાસા સાથે કામ કરે છે, પરંતુ કયા સંજોગોમાં, દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટેનું હુકમનામું મંજૂર કરી શકાય અથવા તેનો ઈન્કાર કરી શકાય તેના પર કોઈ પ્રકાશ ફેંકતી નથી. સ્પષ્ટતાના હેતુ માટે અમે મુદ્દાની ૨૦મી આવૃત્તિ દ્વારા પ્રિન્સિપલ ઓફ મોહમ્મદન લો ના પૃષ્ઠ ૩૬૭ પરથી કલમ ૨૮૧ ટાંકીએ છીએ જે નીચે મુજબ છે:—

"જ્યાં પત્ની કાયદેસર કારણ વિના તેના પતિ સાથે સહવાસ કરવાનું બંધ કરે છે, ત્યાં પતિ દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટે પત્ની પર દાવો માંડી શકે છે. "

૧૬. ઉપરોક્ત બાબતો સૂચવે છે કે દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપનાની રાહત મેળવવા માટે આવો કોઈ કાયદો નથી. પક્ષકારો તેમના પર્સનલ લો દ્વારા સંચાલિત થશે.

ક્યારે પુનઃસ્થાપનાનો ઈન્કાર કરી શકાય

૧૭. પત્ની દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટેના દાવા માટે નીચેના બચાવ રજૂ કરી શકે છે;

(૧) કે પક્ષકારો વચ્ચેના લગ્ન માન્ય લગ્ન ન હતા અથવા હવે બંધનકર્તા નથી. દાવામાં હુકમનામા માટે માન્ય વૈવાહિક સંબંધનું અસ્તિત્વ

આવશ્યક શરત છે. જો લગ્ન માન્ય ન હોય (એટલે કે ગેરકાયદેસર અથવા રદબાતલ) તો પુનઃસ્થાપનાની મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં. તેમજ જો ત્યારબાદ લગ્નનો અંત આવ્યો હોય, ઉદાહરણ તરીકે પતિ ધર્મત્યાગી બની ગયો હોવાના કારણે અથવા યુવાની પ્રાપ્ત થવા પર, પત્ની દ્વારા લગ્નને નકારી કાઢવાના વિકલ્પનો ઉપયોગ કરીને અથવા પત્નીને છૂટાછેડાની સત્તા દ્વારા, તો પુનઃસ્થાપનાનો ઈન્કાર કરવામાં આવશે.

(૨) કે પતિ કાનૂની ફૂરતા માટે દોષિત હતો. કાનૂની ફૂરતા માટે, "તે વ્યક્તિના સ્વાસ્થ્ય અથવા સલામતીને જોખમમાં મૂકે તેવા પ્રકારની વાસ્તવિક હિંસા હોવી જોઈએ અથવા તેની વાજબી આશંકા હોવી જોઈએ. એક યા બે પ્રસંગે કરેલી સામાન્ય શિક્ષા એ આવી ફૂરતા સમાન નથી. પતિ-પત્ની વચ્ચે કાનૂની ફૂરતા શું છે તે પ્રશ્ન પર મોહમેડન કાયદો ભૌતિક રીતે અલગ નથી. ઘણો દુર્વ્યવહાર, ભલે તે ફૂરતાથી ઓછો હોય, કાનૂની ફૂરતા સમાન હોઈ શકે છે. જો કોર્ટ એવા મતની હોય કે પત્નીના પતિ પાસે પાછા ફરવાથી તેના સ્વાસ્થ્ય અને સુરક્ષા જોખમમાં મુકાશે.

(૩) કે પતિએ પત્ની પર વ્યભિચારનો ખોટો આરોપ લગાવ્યો. પુનઃસ્થાપનાનો જોકે, ઈન્કાર કરવામાં આવશે નહીં જો આરોપ સાચો હતો.

(૪) કે પત્નીના લાભ માટે તેના પર લાદવામાં આવેલી વૈવાહિક જવાબદારીઓ નિભાવવામાં પતિ દ્વારા ગંભીર નિષ્ફળતા મળી હતી.

ફૂરતા એ એકમાત્ર બચાવ નથી. મોહમેડન પત્નીને અંગ્રેજ પત્ની કરતા સારા અધિકારો મળ્યા છે. કોર્ટ તે અધિકારોના ઉલ્લંઘન પર આધારિત બચાવ સ્વીકારી શકે છે. કાનૂની ફૂરતા (દા.ત. અનૈતિકતાના આરોપો અને અપમાનોનો ઢગલો)થી ખૂબ ઓછું વર્તન પતિ દ્વારા દાવા સામે સારો બચાવ બની શકે છે. વાસ્તવમાં પતિ તરફથી કોઈપણ નિંદનીય વર્તન કોર્ટની સહાયનો ઈન્કાર કરવા માટેના કારણો પૂરા પાડે છે. જ્ઞાતિમાંથી પતિની હકાલપટ્ટી દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપનાનો ઈન્કાર કરવા માટે પૂરતું કારણ હોવાનું માનવામાં આવે છે. પરંતુ માત્ર એ હકીકત કે પત્ની પતિની માતા સાથે રહી શકતી નથી તે પૂરતું કારણ નથી.

(૫) કે, જ્યાં લગ્નજીવન શરૂ થયું નથી, તેણીની તત્કાળ મહેર ચૂકવવામાં આવી નથી. પતિ દ્વારા મહેરની ચૂકવણી સુરક્ષિત કરવા માટે આ એક સાધન બની રહેશે.

૧૮. મોહમ્મદન વચ્ચેના લગ્ન એ સિવિલ કોન્ટ્રાક્ટ છે અને દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટેનો દાવો એ આ કોન્ટ્રાક્ટ હેઠળ સહવાસના અધિકારના અમલીકરણ કરતાં વધુ કંઈ નથી. કોર્ટ પત્નીને પતિ સાથે સહવાસમાં પાછા ફરવા ફરજ પાડતા હુકમ દ્વારા પતિને મદદ કરે છે.

"કોર્ટના હુકમની અવગણના પત્નીને જેલ અથવા તેણીની મિલકતની જપ્તિ અથવા બંને દ્વારા અમલમાં મૂકી શકાય છે".

મુનશી બઝલુર રહીમ વિ. શમ્સુન્નિસા બેગમ, ૧૧ મૂ ઈન્ડ એપ ૫૫૧ (૬૦૯). અબ્દુલ કાદિર વિ. સલીમા, આઈ.એલ.આર. ૮ ઓલ ૧૪૯ (એફ.બી.).

૧૯. મુસ્લિમ કાયદા હેઠળ પત્ની દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટેના દાવામાં કયા પ્રકારના બચાવ લઈ શકે છે તેની સાથે કામ કરતા, પ્રિવી કાઉન્સિલની જ્યુડિશિયલ કમિટીએ મુનશી બઝલુર રહીમ વિ. શમ્સુન્નિસા બેગમ, (૧૮૬૬-૬૭) ૧૧ મૂ ઈન્ડ એપ ૫૫૧ (પી.સી.) માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે: "તેમને એ સ્પષ્ટ જણાય છે કે, જો પત્ની માટે તેના પતિના શાસનમાં પાછા ફરવાનું અસુરક્ષિત બનાવતી હદ સુધીની ફૂરતા સ્થાપિત થઈ હોય, તો કોર્ટ તેને પાછી મોકલવાનો ઈન્કાર કરી શકે છે. એવું પણ હોઈ શકે છે કે, લગ્ન કરાર પત્નીના લાભ માટે તેના પર જે જવાબદારીઓ લાદે છે તેના પાલનમાં પતિ દ્વારા થયેલી ગંભીર નિષ્ફળતા, જો યોગ્ય રીતે સાબિત થાય, તો કોર્ટની સહાયનો ઈન્કાર કરવા માટે તેને સારા કારણો પૂરા પાડી શકે છે. અને, જેમ કે તેમના લોર્ડશિપ્સે અગાઉથી જ નિર્દેશ આપ્યો છે કે, એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે જેમાં કોર્ટ પતિ પર શરતો લાદીને તેના હસ્તક્ષેપને લાયક ઠરાવી શકે. પરંતુ આ તમામ પ્રશ્નોને કાળજીપૂર્વક ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ અને મોહમેડન લોના કેટલાક સંદર્ભમાં ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ."

૨૦. અનીસ બેગમ વિ. મુહમ્મદ ઈસ્તફા વલી ખાન, એમ.એ.એન.યુ./યુ.પી./૦૩૫૨/૧૯૩૩ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૩૩ ઓલ ૬૩૪) માં મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ સુલેમાને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

"પ્રિવી કાઉન્સિલના માનનીય ન્યાયમૂર્તિએ મુનશી બઝલુર રહીમ વિ. શમ્સુન્નિસા બેગમ, (૧૮૬૬-૬૭) ૧૧ મૂઁઈન્ડ એપ ૫૫૧ (પી.સી.) ના કેસમાં અવલોકન કર્યું છે કે દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટેનો દાવો, ભલે ચોક્કસ કામગીરી માટેના દાવાની પ્રકૃતિનો હોય, પરંતુ વાસ્તવમાં તે મોહમ્મદન કાયદા હેઠળ અધિકાર લાગુ કરવા માટેનો દાવો છે અને અદાલતોએ મોહમ્મદન કાયદાના સિદ્ધાંતોનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ. તેમના લોર્ડશિપ્સનું અવલોકન એ મુદ્દા પર ભાર મૂકવા માટે નિર્દેશિત કરવામાં આવ્યું હતું કે અદાલતોએ તેમના વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ મોહમ્મદન કાયદાના સંપૂર્ણ અનાદરમાં કરવો જોઈએ નહીં, પરંતુ તેમના વિવેકાધિકારના ઉપયોગમાં તેઓએ તે કાયદાનો સંદર્ભ લેવો જોઈએ. પરંતુ એ સિદ્ધાંતને સંપૂર્ણપણે માન્યતા આપવામાં આવી હતી કે દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટે હુકમનામું પસાર કરવામાં, કોર્ટને કેસના તમામ સંજોગોને ધ્યાનમાં લેવાની અને શરતો લાદવાની સત્તા છે જેને તે ન્યાયી અને વાજબી માને છે."

૨૧. પરંતુ કરારના ચોક્કસ અમલ માટેનું હુકમનામું એ સમાનતાવાળી રાહત છે અને અંગ્રેજી ન્યાયશાસ્ત્ર હેઠળ સારી રીતે સ્થાપિત સમાનતાના સિદ્ધાંતો અનુસાર તેને મંજૂર કરવી કે ઈન્કાર કરવો તે કોર્ટના વિવેકાધિકારની અંદર છે. અબ્દુલ કાદિરના કેસમાં આઈ.એલ.આર. ૮ ઓલ ૧૪૮ (એફ.બી.) માં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે દાંપત્ય અધિકારો માટેના દાવામાં, ભારતમાં અદાલતો ઈક્વિટીની મિશ્ર અદાલતો તરીકે કામ કરશે અને અંગ્રેજી ન્યાયશાસ્ત્ર હેઠળ સારી રીતે સ્થાપિત ઈક્વિટીના સિદ્ધાંતો દ્વારા માર્ગદર્શન મેળવશે. તેમાંથી એક એ છે કે કોર્ટ ચોક્કસ કામગીરી માટે પૂછનાર વ્યક્તિના આચરણને ધ્યાનમાં લેશે.

૨૨. જો કોર્ટને તેની સમક્ષ રહેલા પુરાવાઓ પરથી એવું લાગે કે પતિ સ્વચ્છ હાથે કોર્ટમાં આવ્યો નથી અથવા પક્ષકાર તરીકે તેનું પોતાનું આચરણ અયોગ્ય છે, અથવા તેનો દાવો છૂપા હેતુઓ સાથે દાખલ કરવામાં આવ્યો છે અને સદ્ભાવનાથી નથી, અથવા પત્નીને તેની સાથે રહેવાની ફરજ પાડવી અન્યાયી હશે, તો તે તેને સંપૂર્ણપણે મદદ કરવાનો ઇન્કાર કરી શકે છે. કોર્ટને ચોક્કસ કામગીરીનો ઇન્કાર કરવાનું વાજબીપણું પણ મળી શકે છે જ્યાં કરારના અમલીકરણમાં પ્રતિવાદી પત્નીને કોઈ મુશ્કેલી પડી શકે છે જે તેણે અગાઉથી જોઈ ન હતી, જ્યારે તેના બિનઅમલીકરણથી વાદીને આવી કોઈ મુશ્કેલી પડશે નહીં.

૨૩. ઉપરોક્ત પરથી એ ફલિત થાય છે કે, મુસ્લિમ પતિ દ્વારા તેની પત્ની સામે દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટેના દાવામાં, જો કોર્ટને પુરાવાઓની સમીક્ષા કર્યા પછી એવું લાગે કે સંજોગો એવું દર્શાવે છે કે પતિ તેની પત્નીને બિનજરૂરી સતામણી આપવા માટે દોષિત છે અથવા તેનું આચરણ એવું છે કે જેનાથી કોર્ટ માટે પત્નીને તેની સાથે રહેવાની ફરજ પાડવી અસમાનતાભર્યું બનશે, તો તે રાહત આપવાનો ઇન્કાર કરશે.

૨૪. એવો કેસ ધ્યાનમાં લો જેમાં પત્ની વૈવાહિક વિવાદોને કારણે સાસરિયાનું ઘર છોડી દે છે અને આ દરમિયાન, પતિ બીજી વાર લગ્ન કરે છે અને બીજી પત્ની ઘરે લાવે છે અને એક સાથે તેની પહેલી પત્ની સામે દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટે દાવો દાખલ કરે છે, તેમ છતાં શું મુસ્લિમ તેના પર્સનલ લો

હેઠળ એક સમયે વધુમાં વધુ ચાર પત્નીઓ રાખી શકે છે તેવા આધારે દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપનાનું હુકમનામું પસાર કરવું કોર્ટ માટે વાજબી રહેશે? આવા સંજોગોમાં, પ્રથમ પત્ની તેના પતિ સાથે રહેવાનો ઇન્કાર કરી શકે છે એવા આધારે કે મુસ્લિમ કાયદો બહુપત્નીત્વની પરવાનગી આપે છે પરંતુ તેણે ક્યારેય તેને પ્રોત્સાહિત કર્યું નથી. ભારતમાં અમલમાં મુકાયેલા મુસ્લિમ કાયદાએ બહુપત્નીત્વને સહન કરવા માટેની સંસ્થા તરીકે માન્યું છે પરંતુ પ્રોત્સાહિત કર્યું નથી અને પતિને કોઈપણ સંજોગોમાં તેની પત્નીને અન્ય મહિલા સાથે સહવાસ વહેંચવા માટે દબાણ કરવાનો કોઈ મૂળભૂત અધિકાર આપ્યો નથી.

૨૫. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે બોમ્બે હાઈકોર્ટના ડિવિઝન બેંચના ચુકાદાનો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ, શેખ અબ્દુલ્લાહ તે શેખ હાફિઝુલ્લાહની પત્ની વિ. ડૉ. હુસ્નઆરા પરવીન તે શેખ અબ્દુલ્લાહની પત્નીના કેસમાં, જે ૨૦૧૨ (૧) એમએચ.એલ.જે. માં અહેવાલ થયેલ છે, જેમાં કોર્ટે ફકરા-૧૩ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે;

"જોકે આગળના પ્રશ્નમાં જવું જરૂરી નથી કે સામાવાળાએ વાજબી કારણ વિના અરજકર્તાના સમાજમાંથી પોતાની જાતને દૂર કરી લીધી છે કે નહીં, આવા કિસ્સામાં અપીલકર્તા માટે એ સાબિત કરવું જરૂરી છે કે અન્ય જીવનસાથીએ વાજબી બહાના વિના અરજકર્તાના સમાજમાંથી પોતાની જાતને દૂર કરી લીધી છે. જો આવા કિસ્સામાં કોર્ટ અરજકર્તામાં કરાયેલી રજૂઆતોના સત્યની ખાતરી પામે અને એ પણ ખાતરી થાય કે અરજી શા માટે મંજૂર ન કરવી જોઈએ તેના અન્ય કોઈ કાનૂની કારણો નથી, તો તે દાંપત્ય અધિકારની પુનઃસ્થાપના માટે હુકમનામું પસાર કરી શકે છે, જેમ

અરજ કરેલ છે. લક્ષ્મણ ઉત્તમચંદ વિ. મીના ના કેસમાં, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૪૦ માં અહેવાલ થયેલ છે, સુપ્રીમ કોર્ટની બંધારણીય બેન્ચે આવા કિસ્સાઓમાં સાબિતીના બોજા અંગેના સ્થાપિત કાયદાનો સંદર્ભ આપ્યો હતો. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે નિર્ણયના આધારે રાહત માંગનાર અરજકર્તા પર ચાર આવશ્યક શરતો સાબિત કરવાનો ભારે બોજો રહેલો છે, એટલે કે (૧) અલગ થવાની હકીકત, (૨) એનિમોસ ડેઝરેન્ડી; (૩) તેની અથવા તેણીની સંમતિની ગેરહાજરી અને (૪) ભાગી જનાર જીવનસાથીને વૈવાહિક ઘર છોડવાનું વાજબી કારણ આપે તેવા તેના અથવા તેણીના આચરણની ગેરહાજરી. એવું પણ વધુ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે તેણે અથવા તેણીએ કોર્ટના સંતોષ માટે વાજબી શંકાની પેલે પાર, અરજી પહેલાના (ત્યારે હિન્દુ મેરેજ એક્ટની કલમ ૮ હેઠળ જરૂરી વૈધાનિક સમયગાળો) બે વર્ષના સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન ત્યાગ સ્થાપિત કરવો પડશે અને એ પણ કે આવો ત્યાગ ન્યાયી કારણ વિના હતો. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ભલે પત્ની, જ્યાં તે ત્યાગ કરનાર જીવનસાથી હોય, તેના અલગ રહેવા માટેનું વાજબી કારણ સાબિત ન કરે, તો પણ અરજકર્તા-પતિએ કોર્ટને સંતુષ્ટ કરવી પડશે કે ત્યાગ વાજબી કારણ વિના હતો."

૨૬. પતિની ફૂરતાના સંતોષકારક પુરાવાના અભાવે પણ, કોર્ટ પતિની તરફેણમાં પુનઃસ્થાપના માટેનું હુકમનામું પસાર કરશે નહીં જો, પુરાવા પરથી, તેને એવું લાગે કે સંજોગો એવા છે કે તેને તેની સાથે રહેવાની ફરજ પાડવી અન્યાયી અને અસમાનતાભર્યું હશે. હમીદ હુસૈન વિ. કુબરા બેગમ, આઈ.એલ.આર. ૪૦ ઓલ ૩૩૨ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૧૮ ઓલ ૨૩૫) માં, અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે પુનઃસ્થાપના માટેની પતિની અરજને એ આધારે ફગાવી દીધી કે પક્ષકારો સૌથી ખરાબ શરતો પર હતા, દાવો દાખલ કરવાનું સાચું કારણ પતિની

પત્નીની સંપત્તિનો કબજો મેળવવાની ઈચ્છા હતી અને કોર્ટનો મત એવો હતો કે તેના પતિની કસ્ટડીમાં પરત ફરવાથી પત્નીનું સ્વાસ્થ્ય અને સુરક્ષા જોખમમાં મુકાશે ભલે શારીરિક ફૂરતાનો કોઈ સંતોષકારક પુરાવો ન હોય.

૨૭. આ કાનૂની કાર્યવાહી બંધ કરતા પહેલા, આપણે ઇતવારી વિ. શ્રીમતી અસઘરી અને અન્ય ના કેસમાં અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા કેટલાક ખૂબ જ યોગ્ય અવલોકનોનો સંદર્ભ લેવો જોઈએ, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ ઓલ ૬૮૪ માં અહેવાલ થયેલ છે. અમે નીચે મુજબ ટાંકીએ છીએ;

"કોર્ટ કયા આચરણને ફૂર માનશે તેનો આધાર પ્રવર્તમાન સામાજિક પરિસ્થિતિઓ પર રહેલો છે. બહુ પહેલાં ઈંગ્લેન્ડમાં પતિ કોઈ પણ ટિપ્પણી કર્યા વિના પત્નીને શારીરિક શિક્ષા કરી શકતો ન હતો. કાનૂની ફૂરતાને સંચાલિત કરતા સિદ્ધાંતો સારી રીતે સ્થાપિત છે અને તેમાં એવા પાત્રના કોઈપણ વર્તનનો સમાવેશ થાય છે કે જેનાથી જીવન, અંગ અથવા સ્વાસ્થ્ય (શારીરિક અથવા માનસિક) ને ખતરો ઊભો થયો હોય અથવા તેવા જોખમની વાજબી આશંકા ઊભી થાય. રેડન ઓન ડિવોર્સ પમી આવૃત્તિ પૃષ્ઠ ૮૦. પરંતુ ફૂરતા શું છે તે નક્કી કરવામાં, દરેક ચોક્કસ કેસના સંજોગોને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ, હંમેશા પક્ષકારોની શારીરિક અને માનસિક સ્થિતિ અને તેમના ચારિત્ર્ય અને સામાજિક દરજ્જાને ધ્યાનમાં રાખીને, ઇબિડ પૃષ્ઠ ૮૦. ફૂરતા શું છે તે નક્કી કરવામાં, અદાલતોએ હંમેશા પ્રવર્તમાન સામાજિક પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લીધી છે, અને તે જ કસોટી એવા કેસમાં લાગુ થશે જ્યાં પક્ષકારો મોહમેડન હોય. મુસ્લિમ સમાજ ક્યારેય સ્થિર રહ્યો નથી અને અન્યથા દલીલ કરવી એટલે મુસ્લિમ સંસ્કૃતિની સિદ્ધિઓ અને વિવિધ દેશોમાં મોહમ્મદન ન્યાયશાસ્ત્રના સમૃદ્ધ વિકાસની અવગણના કરવી. મુસ્લિમ ન્યાયશાસ્ત્રે મોહમ્મદન

કાયદાના સંચાલનમાં હંમેશા સામાજિક પરિસ્થિતિઓમાં થતા ફેરફારોને ધ્યાનમાં લીધા છે. સામાજિક જીવનની આવશ્યકતા અને જરૂરિયાતો એ મોહમ્મદન ન્યાયશાસ્ત્ર દ્વારા માન્ય બે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો છે, જેના અનુરૂપ કાયદાઓ વાસ્તવિક કેસોમાં લાગુ થવા જોઈએ, માત્ર આ આરક્ષણને આધીન કે નિયમો, જે કુરાનના સ્પષ્ટ પાઠ દ્વારા આવરી લેવામાં આવ્યા છે અથવા નિર્વિવાદ સત્તાવાળા આદેશ છે, અથવા વિદ્વાનો વચ્ચેની સમજૂતી દ્વારા સ્થાયી થયા છે, તેઓ જે રીતે જોવા મળે છે તે જ રીતે અમલમાં આવવા જોઈએ. મને શંકાની પેલે પાર લાગે છે કે, જ્યાં સુધી આ સ્થિતિ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે છે, ત્યાં સુધી કોર્ટ મોહમ્મદન કાયદાના સંચાલનમાં વાસ્તવિક જીવનના સંજોગો અને લોકોની આદતો અને જીવનશૈલીમાં થયેલા ફેરફારને ધ્યાનમાં લેવા હકદાર છે:

શ્રી અબ્દુર રહીમ દ્વારા મોહમેડન જ્યુરિસપ્રુડન્સ, ટાગોર લો લેક્ચર -- ૧૯૦૮ પૃષ્ઠ ૪૩."

૨૮. મુસ્લિમ કાયદાના સામાજિક ફેરફારોની અસરનો સૌથી ખાતરીપૂર્વક પુરાવો એ ડિસોલ્યુશન ઓફ મુસ્લિમ મેરેજિસ એક્ટ, ૧૯૩૯ પસાર થવો છે, જેના દ્વારા, ધારાસભાએ મુસ્લિમ પત્નીને તેના લગ્ન વિરુદ્ધ કરવા માટે ઘણા આધારો પર દાવો કરવા સક્ષમ બનાવી જે અગાઉ ઉપલબ્ધ ન હતા. બીજી મહત્વની સફળતા શાહબાનુ બેગમ (૧૯૮૫ (૩) એસ.સી.આર. ૮૪૪) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટનો ચુકાદો હતો, જેમાં એવો ચુકાદો આપવામાં આવ્યો હતો કે મુસ્લિમ પત્ની કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર ની કલમ ૧૨૫ લાગુ કરીને ભરણપોષણ માટે પ્રાર્થના કરી શકે છે. તત્કાલીન સરકારે "મુસ્લિમ વુમન (પ્રોટેક્શન ઓફ રાઈટ્સ ઓન ડિવોર્સ) ૧૯૮૬" તરીકે ઓળખાતો કાયદો પસાર કરીને સુપ્રીમ

કોર્ટના આ ચુકાદાને રદબાતલ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. આ કાયદા મુજબ, મુસ્લિમ મહિલાઓ "ઈદ્દત" ના સમયગાળામાં "વાજબી અને ન્યાયી" રકમ મેળવવા માટે હકદાર હતી જેની બહાર પતિની કોઈ જવાબદારી ન હતી.

૨૯. ડેનિયલ લતીફી અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, જે (૨૦૦૧) ૭ એસ.સી.સી. ૭૪૦ માં અહેવાલ થયેલ છે, તેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે ફકરા-૨૮ માં ઉપર સંદર્ભિત ૧૯૮૬ ના અધિનિયમની માન્યતાને સમર્થન આપતી વખતે, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું;

"(૧) મુસ્લિમ પતિ છૂટાછેડા લીધેલ પત્નીના ભવિષ્ય માટે વાજબી અને ન્યાયી જોગવાઈ કરવા માટે જવાબદાર છે જેમાં દેખીતી રીતે તેના ભરણપોષણનો પણ સમાવેશ થાય છે. ઈદ્દત સમયગાળાની બહાર વિસ્તરેલી આવી વાજબી અને ન્યાયી જોગવાઈ સદર અધિનિયમની કલમ ૩(૧)(એ) ની શરતોમાં ઈદ્દત સમયગાળામાં પતિ દ્વારા કરવામાં આવવી જોઈએ.

(૨) સદર અધિનિયમની કલમ ૩(૧)(એ) હેઠળ ઊભી થતી તેની છૂટાછેડા લીધેલ પત્નીને ભરણપોષણ ચૂકવવાની મુસ્લિમ પતિની જવાબદારી માત્ર ઈદ્દત સમયગાળા સુધી સીમિત નથી.

(૩) એક છૂટાછેડા લીધેલ મુસ્લિમ મહિલા કે જેણે પુનર્લગ્ન કર્યા નથી અને જે ઈદ્દત સમયગાળા પછી પોતાનું ભરણપોષણ કરવા સક્ષમ નથી તે સદર અધિનિયમની કલમ ૪ હેઠળ તેના સગા-સંબંધીઓ સામે કાર્યવાહી કરી શકે છે જેઓ મુસ્લિમ કાયદા મુજબ આવી છૂટાછેડા લીધેલ મહિલા પાસેથી તેના બાળકો અને માતાપિતા સહિતના સંબંધીઓ દ્વારા તેના મૃત્યુ પર વારસામાં મળતી મિલકતોના પ્રમાણમાં તેનું ભરણપોષણ કરવા

માટે જવાબદાર છે. જો કોઈ સગા-સંબંધી ભરણપોષણ ચૂકવવામાં અસમર્થ હોય, તો મેજિસ્ટ્રેટ સદર અધિનિયમ હેઠળ સ્થપાયેલ સ્ટેટ વક્ફ બોર્ડને આવું ભરણપોષણ ચૂકવવા નિર્દેશ આપી શકે છે.

(૪) સદર અધિનિયમની જોગવાઈઓ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૫ અને ૨૧ નો ભંગ કરતી નથી."

૩૦. મુસ્લિમ મહિલાઓના સંદર્ભમાં સુપ્રીમ કોર્ટનો તાજેતરનો સીમાચિહ્નરૂપ ચુકાદો શાયરા બાનો વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા તરીકે ઓળખાતો ટ્રિપલ તલાકનો કેસ છે. આ કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કરનાર હોવાથી "ઇન્સ્ટિટ્યુશન ટ્રિપલ તલાક" ના ખ્યાલને જ દેખીતી રીતે મનસ્વી ગણાવ્યો હતો.

૩૧. અંતમાં, સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૨૧ રૂલ ૩૨(૧) અને (૩) ની જોગવાઈઓ પર પાલ નજર કરી શકાય છે, જે નીચે મુજબ જોગવાઈ કરે છે;

"(૩૨) દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટે કરારના ચોક્કસ અમલીકરણ માટેનું હુકમનામું:

(૧) જ્યાં કોઈ પક્ષકારની સામે કરારના ચોક્કસ અમલીકરણ માટે અથવા દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટે અથવા મનાઈ હુકમ માટે હુકમનામું પસાર કરવામાં આવ્યું હોય, અને તેને હુકમનામાનું પાલન કરવાની તક મળી હોય અને તેણે ઇરાદાપૂર્વક તેનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી હોય, તો હુકમનામાનો અમલ દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટેના હુકમનામાના કિસ્સામાં તેની મિલકત જપ્ત કરીને અથવા કરારના ચોક્કસ અમલીકરણ માટેના અથવા મનાઈ હુકમ માટેના હુકમનામાના કિસ્સામાં તેને સિવિલ જેલમાં અટકાયત કરીને અથવા તેની

મિલકત જમ કરીને અથવા બંને દ્વારા થઈ શકે છે. (૩) જ્યાં પેટા-નિયમ (૧) અથવા પેટા-નિયમ (૨) હેઠળ કોઈ જમી છ મહિના માટે અમલમાં રહી હોય, જો હુકમનામા-દેવાદારે હુકમનામાનું પાલન કર્યું ન હોય અને હુકમનામા ધારકે જમ કરેલી મિલકત વેચવા માટે અરજી કરી હોય, તો આવી મિલકત વેચવામાં આવી શકે છે અને ઉપજમાંથી કોર્ટ હુકમનામા ધારકને યોગ્ય લાભે તેટલું વળતર આપી શકે છે અને જો કોઈ બાકી રકમ હોય તો તે હુકમનામા દેવાદારને તેની અરજી પર ચૂકવશે અને કોર્ટ સારા કારણસર સમય લંબાવી શકે છે."

૩૨. ઉપરોક્ત જોગવાઈનું અવલોકન દર્શાવે છે કે અન્ય પક્ષકારની સંપત્તિ જમ કરવા અથવા વળતર અને મેન્સ પ્રોફિટ સિવાય દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટેના હુકમનામાનો અમલ કરી શકાતો નથી. હાથ પરના કેસમાં, રેકૉર્ડ પર એવું દર્શાવવા માટે કંઈ નથી કે અપીલકર્તા-પત્ની પાસે પોતાની મિલકત છે જેને જમ કરી શકાય. ઓર્ડર ૨૧ રૂલ ૩૨(૧) અને (૩) સીપીસી પાછળનો હેતુ એ છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ કોઈ સ્ત્રી અથવા તેની પત્નીને સહવાસ કરવા અને દાંપત્ય અધિકારો સ્થાપિત કરવા મજબૂર કરી શકે નહીં. જો પત્ની સહવાસ કરવાનો ઈન્કાર કરે છે, તો આવા કિસ્સામાં, દાંપત્ય અધિકારો સ્થાપિત કરવા માટે દાવામાં હુકમનામાનું દ્વારા તેણીને દબાવ કરી શકાય નહીં.

૩૩. આ કાનૂની કાર્યવાહી અમને જફર અબ્બાસ રસૂલ મોહમ્મદ મર્યન્ટ વિ. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત અને અન્ય, ક્રિમિનલ મિસ. એપિલિકેશન નં. ૧૪૩૬૧/૨૦૨૦, જે ૦૫.૧૧.૨૦૧૫ ના રોજ નક્કી કરવામાં આવી હતી, તેના કેસમાં સિંગલ જજ

તરીકે બેસતી વખતે અમારામાંના એક જે.બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તી દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનોની યાદ અપાવે છે. અમે અવલોકનો ટાંકીએ છીએ;

"પર. ભારતીય બિનસાંપ્રદાયિકતાનું એક વિશિષ્ટ લક્ષણ એ છે કે સામાજિક-આર્થિક સમસ્યાઓની ચર્ચા અને ઉકેલમાં તર્કસંગત અને વૈજ્ઞાનિક અભિગમ અપનાવવાનો તેનો નિર્ધાર છે. કોઈપણ પવિત્ર ગ્રંથનું આંધળું પાલન અથવા તેના પર નિર્ભરતા ભારતીય બિનસાંપ્રદાયિકતા માટે સંપૂર્ણપણે અજાણ્યું છે, પછી ભલે તે ગ્રંથ હિંદુ, મુસ્લિમ, પારસી, શીખ, બૌદ્ધ, ખ્રિસ્તીઓનો હોય તેનાથી કોઈ ફરક પડતો નથી. કોઈ દરખાસ્તના સમર્થનમાં અથવા તેની વિરુદ્ધમાં ગ્રંથ આધારિત સત્તા પર આધાર રાખવાનું માનવ મનનું વલણ એટલું શક્તિશાળી છે કે સત્તા અથવા મુદ્દિત શબ્દના વજનથી અવિરત સમસ્યાઓનો સામનો કરવામાં સ્વતંત્ર અને મૂળભૂત વિચારસરણીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે બૌદ્ધિકો તરફથી સતત અને ઇરાદાપૂર્વકના પ્રયત્નોની જરૂર છે. વકીલો જાણે છે કે કાયદાની અદાલતોમાં, નિર્ણય લેવાયેલા કેસોના રૂપમાં પૂર્વદર્ષાતો કેટલીકવાર ન્યાયિક અભિગમ પર એટલો જબરજસ્ત પ્રભાવ પાડે છે કે ન્યાયાધીશો કોઈપણ વિવાદમાં સામેલ મૂળભૂત મુદ્દાઓનું વિશ્લેષણ અને વિચારણા કરવામાં અણગમો દર્શાવે છે. પૂર્વદર્ષાતોના મૂલ્યને નકારી શકાય નહીં; પરંતુ પૂર્વદર્ષાતો કેટલીકવાર ન્યાયિક મનને બંધનમાં રાખવાનું વલણ ધરાવે છે અને તે એવો અભિગમ દર્શાવે છે જે ચુસ્તપણે તર્કસંગત નથી અને તેથી, બિનસાંપ્રદાયિકતાની ફિલસૂફી સાથે અસંગત છે.

પૃ ૩ જ્યારે સંસદમાં હિન્દુ કોડ બિલ પર ચર્ચા થઈ રહી હતી, ત્યારે રૂઢિચુસ્ત હિન્દુઓએ એવી સ્વીકાર્ય દલીલ ઉઠાવી હતી કે જો સિવિલ કોડ વિકસાવવાનો ઇરાદો હોય, તો તેને ભારતના તમામ સમુદાયોને લાગુ કરવામાં આવવો જોઈએ. આ દલીલ ઉઠાવવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય મુસ્લિમ

સમુદાયને સિવિલ કોડના દાયરામાં લાવવાનો એટલો બધો ન હતો જેટલો હિન્દુ કોડને જ પાછળ ધકેલવાનો અને જો શક્ય હોય તો તેને હરાવવાનો હતો. હિન્દુ કોડના હિમાયતીઓ યોગ્ય દિશામાં પહેલું પગલું ભરવા માંગતા હતા. તેઓને સમજાયું કે મુસ્લિમ સમુદાયમાં લોકમતને તે વતી પૂરતા પ્રમાણમાં શિક્ષિત કરવામાં આવ્યો નથી તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં તે સમયે મુસ્લિમ સમુદાયને સિવિલ કોડના દાયરામાં લાવવો અવ્યવહારુ હતો. સુધારકો દ્વારા પ્રથમ પગલા તરીકે કોડને હિન્દુ સમુદાય પૂરતો સીમિત રાખવામાં અપનાવવામાં આવેલ અભિગમ બિનસાંપ્રદાયિકતાનું બીજું લક્ષણ બહાર લાવે છે, અને તે એ છે કે દેશના સામાજિક જીવનમાં તેની ફિલસૂફી સ્થાપિત કરવામાં બિનસાંપ્રદાયિકતા વ્યવહારિક અભિગમ અપનાવે છે."

૩૪. તાજેતરમાં દિલ્હી હાઈકોર્ટે તારીખ ૦૭.૦૭.૨૦૨૧ ના રોજ તેના એક હુકમમાં અપલોકન કર્યું હતું કે સમાન નાગરિક સંહિતા (યુસીસી) બંધારણમાં માત્ર આશા બની રહેવી જોઈએ નહીં. વિવિધ વ્યક્તિગત કાયદાઓમાં રહેલા મતભેદોના કારણે સમાજમાં સર્જાતા સંઘર્ષો અંગે ખેદ વ્યક્ત કરતાં કોર્ટે અપલોકન કર્યું હતું કે આધુનિક ભારતીય સમાજમાં, જે ધીમે ધીમે સમાન બની રહ્યો છે, તેમાં ધર્મ, સમુદાય અને જ્ઞાતિના પરંપરાગત અવરોધો ધીમે ધીમે દૂર થઈ રહ્યા છે. વિવિધ સમુદાયો, જનજાતિઓ, જ્ઞાતિઓ અથવા ધર્મોના ભારતના યુવાનો કે જેઓ તેમના લગ્ન કરે છે તેઓને વિવિધ વ્યક્તિગત કાયદાઓમાં રહેલા સંઘર્ષોને કારણે ઊભી થતી સમસ્યાઓ સાથે, ખાસ કરીને લગ્ન અને છૂટાછેડાના સંબંધમાં સંઘર્ષ કરવા દબાણ કરવું જોઈએ નહીં.

૩૫. બાબતના એકંદર દૃષ્ટિકોણથી, અમે એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા છીએ કે અમારે ફેમિલી કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમનામામાં હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ.

૩૬. પરિણામ સ્વરૂપ, આ અપીલ સફળ થાય છે અને આથી મંજૂર કરવામાં આવે છે. ૨૦૧૯ ના ફેમિલી સ્યુટ નં. ૪૭ માં પાલનપુર, જિલ્લો: બનાસકાંઠા ખાતેની ફેમિલી કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૭.૦૭.૨૦૨૧ નો વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમનામું આથી કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે છે. મુહમ્મદન લોની કલમ ૨૮૨ નો આશરો લઈને દાંપત્ય અધિકારોની પુનઃસ્થાપના માટે પતિ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ ૨૦૧૯ નો ફેમિલી સ્યુટ નં. ૪૭ આથી નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

૩૭. મુખ્ય મેટરમાં પસાર કરેલા હુકમને ધ્યાનમાં લેતાં, જોડાયેલી સિવિલ એપ્લિકેશન પણ ટકતી નથી અને તે મુજબ તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

(ન્યાયમૂર્તિ જે. બી. પારડીવાલા)

(ન્યાયમૂર્તિ નિરલ આર. મેહતા)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.